

АКАДЕМІК ПЕТИР ДИНЕКОВ ЯК КНИГОЛЮБ І КНИГОЗНАВЕЦЬ

Татяна Янакієва

доцент Софійського університету «Климент Охридські» (Болгарія)

Наталя Григораш

доцент Львівського національного університету імені Івана Франка

У статті наведено головні культуротворчі ідеї відомого болгарського вченого П. Динекова й охарактеризовано провідні аспекти його дослідницької діяльності, пов'язаної з книгою.

Ключові слова: *Петир Динеков, болгарська культура, книгознавство, літературознавство.*

In the article are selected the main cultural and creative ideas of the known Bulgarian scientist Petyr Dinekov and is done an accent on leading aspects of his research activity, related to the book.

Keywords: *Petyr Dinekov, Bulgarian culture, bibliology, literary criticism.*

В статье приведены главные культуротворческие идеи известного болгарского ученого П. Динекова и охарактеризованы определяющие аспекты его исследовательской деятельности, связанной с книгой.

Ключевые слова: *Петыр Динеков, болгарская культура, книговедение, литературоведение.*

Наприкінці 2010 р. виповнилося 100 років від дня народження Петира Динекова (1910–1992) — видатного болгарського вченого, що понад 60 років наукового життя присвятив книзі. Він був одним із небагатьох болгарських учених, які ґрунтовно вивчали болгарську книгу на всіх етапах її історичного розвитку — від рукописних пам'яток Середньовіччя до кінця ХХ ст. Цілісне дослідження наукового доробку книголюбів та книгознавців могло б стати предметом окремої монографії під назвою «Петир Динеков і книга».

Майже всі науковці, які досліджують творчість П. Динекова, відзначають надзвичайно широкий діапазон питань, які порушував

учений у своїй науковій діяльності. Важко точно окреслити, так би мовити, «професійне обличчя» вченого, бо його контур охоплював літературну історію, критику, фольклористику й інші питання галузі культури. Гадаємо, що найдоцільнішим було б віднайти «вхід» молодого П. Динекова в болгарську науку саме у його підкресленому зацікавленні книгою та її культуротворчою роллю в суспільстві.

Ще у перших публікаціях кінця 20-х рр. ХХ ст., надрукованих у періодичних виданнях «Літературний підйом» («Литературен подем»), «Зоря» («Заря») і «Струмись світла» («Светлоструй»), П. Динеков виявив зацікавлення болгарською художньою та науковою книгою. Цей інтерес розгортався і поглиблювався на сторінках часопису «Літературний голос» («Литературен глас»), де у рубриці «Між книгами і журналами» упродовж семи років (1930–1937) він опублікував понад 130 оглядових статей про різноманітні літературні заходи. У цій рубриці П. Динеков систематично представляв десятки болгарських та іноземних авторів, відомі твори для дорослих і дітей зарубіжних письменників, праці болгарських та іноземних учених, подавав огляди літературознавчих часописів, які щойно виходили друком, акцентував на важливих культурних заходах у болгарському суспільстві.

Навчання дослідника у Польщі (Варшавський та Краківський університети, 1934–1935 рр.), без сумніву, стимулювало його інтерес до загальнокультурної проблематики, пов'язаної з книгою, і сприяло налагодженню його співпраці з інституціями культури — друкарнями, видавництвами, бібліотеками, науковими установами.

Протягом 40-х рр. сформувалися два основні аспекти дослідницького зацікавлення П. Динекова книгою — історичний, пов'язаний з історією розвитку болгарського книгознавства, та сучасний — із соціологією книги і літературою. Тоді ж починається публікація численних статей дослідника, що згодом стали стрижневими у таких його працях, як «Софія у ХІХ ст. до Визволення Болгарії» («София през ХІХ в. до Освобождението на България», 1937), «Софійські літератори ХVІ ст. I. Піп Пейо» («Софийски книжовници през ХVІ в. I. Поп Пейо», 1939), «Перші

відродженці» («Първи възрожденци») і «Літературні легенди» («Литературни легенди», обидві — 1942).

Від докладного дослідження літературного доробку о. Пейота, зокрема, його житія про св. Георгія зі с. Кратово П. Динеков переходить до оцінки діяльності Софійської літературної школи XVI ст., а відтак — до розгляду особливостей наступності її традиції в розвитку болгарської культури та спеціально — літературного життя Софії у XIX ст. Він збирає й аналізує факти і джерела про меценатів болгарської книги в цьому регіоні, спрямовує свою увагу на розвиток болгарської друкованої книги, друкарства, книготоргівлі й видавничої справи в добу болгарського національного й культурного Відродження.

Водночас у статтях, надрукованих здебільшого в журналі «Золоторіг» («Златорог»), П. Динеков порушував проблеми, пов'язані з творчою особистістю та її місцем у суспільному розвитку, балансом між перекладною й оригінальною літературою, міфами і літературними легендами у суспільстві, що поширюються через книги. Це такі його публікації, як «Письменник серед своїх сучасників» («Писателят между своите съвременници»), «За і проти болгарської та іноземної книги» («За и против българската и чуждата книга»), «Наш літературний контакт із Європою» («Нашият литературен досег с Европа»), «Літературні легенди» («Литературни легенди») та ін. Ці аспекти зацікавлення книгою були актуальними для П. Динекова протягом його шістдесятилітнього життя в науці. Які ж, власне, головні ідеї вченого, пов'язані з книгою?

Насамперед відзначимо його ідею щодо виняткової духовної ролі книги в житті болгарського народу. Вчений розглядав писемність і літературу як основу тисячолітньої історії болгарської культури. Її творців — святих Кирила і Мефодія, на переконання П. Динекова, завжди вважали болгарським національним символом. Завдяки власній писемності й літературі болгарський народ долучився до духовного світу Європи. Саме через болгарську

* Йдеться про діячів доби болгарського національного й культурного Відродження. Датовали його початок 1762 р. — часом написання твору «Історія слов'яноболгарська» о. Паїсія Хилендарські. Ця епоха тривала до остаточного визволення болгарського народу від османського ярма в результаті Російсько-турецької війни (1877–1878).

книгу, всупереч значним відмінностям між окремими епохами культурного розвитку, здійснювалася наступність у культурних традиціях. Як дослідник давньоболгарської літератури П. Динеков обґрунтовував єдність культурного процесу низкою фактів і явищ. Цікавили його питання, пов'язані з початком давньоболгарської писемності та її творцями, з літературними школами Болгарії та їх головними представниками. Як визначальні фактори для створення духовної атмосфери, а відтак і розвитку давньоболгарської книги П. Динеков вирізняв її демократизм і гуманізм, прихильність до ідеї творити літературу зрозумілою й доступною для болгар мовою. Через давньоболгарську книгу відбувалося проникнення культур у величезний географічний ареал — вона долучала Болгарію і болгар до культурних цінностей Візантії, відігравала головну посередницьку роль між візантійською цивілізацією та слов'янським світом, мала сильний вплив чи не на всі слов'янські літератури.

Важливим питанням, яке П. Динеков виокремив в історичному дослідженні книги, була її оцінка як засобу комунікації. У статті «Рукописна книга в історії культури» («Ръкописната книга в историята на културата») він усебічно розглянув взаємозв'язки книга — література — суспільство.

В історії людської цивілізації виникнення рукописної книги, як відомо, пов'язують із появою азбучного письма. У слов'ян цей зв'язок зародився у середині IX ст., коли св. Кирило і св. Мефодій створили слов'янську азбуку і водночас із нею — слов'янську книгу. В історії болгарської культури рукописна книга є найдавнішим засобом писемної комунікації в суспільстві. П. Динеков завжди наголошував на довговічності рукописної книги та на її невичерпності як об'єкта дослідження. Її довговічність він вважав не лише проблемою часу, а й проблемою її можливостей. Рукописна книга, на переконання вченого, містить багато інформації і перевершує за своїми комунікативними можливостями словесний фольклор, музику, образотворче мистецтво.

Рукописну книгу П. Динеков розглядав як документальний носій культури. Як відомо, у Середньовіччі книга була символом культури, охоплювала цілий спектр знань і мистецтв, була невичерпним джерелом свідчень про час і епоху, в якій вона була

створена, про творчу історію та рухомість тексту. Водночас рукописна книга засвідчувала і тогочасний розвиток технології письма, зокрема яскраво презентувала матеріали, що використовувалися для її виготовлення.

Оцінка книги як основного комунікаційного засобу пов'язана не лише з її подвійним характером як продукту інтелектуальної та матеріальної дійсності, а й із взаємозв'язком автор — читач (читацька публіка). Природно, що П. Динекова як літературознавця вабила проблема взаємин між творчою особистістю та художнім твором як виявом цієї особистості. Вчений створив галерею портретів болгарських літераторів різних епох. Цьому питанню він присвятив цікаві дослідження, зокрема, студію «Образ автора в сучасній болгарській прозі» («Образът на автора в съвременната българска проза»). Але слід визнати, що набагато цікавішими є публікації П. Динекова, в яких він порушував питання соціології літератури, аналізував культурні явища, пов'язані з книгою.

Оцінюючи перехід від середньовічної культури до модерної, що відбувся у Болгарії в добу національного Відродження, П. Динеков насамперед розставляє саме такі акценти на національному культурному процесі, які сприяли включенню Болгарії, що тривалий час долала період культурного розмежування зі Старим Світом, до загальноєвропейського культурного простору. Однією з головних рис європеїзації болгарської культури, на переконання вченого, був перехід від рукописної до друкованої книги, до світської і громадянської літератури, до нового типу літератора, що поєднував у добу болгарського Відродження безліч «культурних ролей» — письменника і журналіста, редактора й видавця, друкаря та продавця книг.

Питання культурних інституцій, пов'язаних з книгою, цікавили П. Динекова не самі по собі, а в їхньому взаємозв'язку з літературою настільки, наскільки такі інституції та їх керівники сприяли розвиткові книгодрукування та книгорозповсюдження і, що особливо важливо, формували літературне середовище або «оточення». Саме в такому аспекті П. Динеков висвітлював діяльність першого болгарського друкаря, штампувальника і продавця книг в етнічних кордонах Болгарії — Николи Карастоянова, першого книговидавця і книгорозповсюджувача — Хр. Г. Данова,

давав оцінку ролі Христо Хаджієва — керівника видавництва «Хемус» — у розвитку болгарської літератури.

Проблему «оточення» дослідники інтерпретують, як відомо, по-різному. Одним із її аспектів вважають текстологічну оцінку твору. Такий дослідницький крок веде від твору до літературного процесу. В низці праць П. Динеков наголошував на необхідності активізувати в Болгарії теоретичні дослідження в галузі текстології. Він звертав увагу на те, що видавництвам бракувало практичного досвіду, тому вони часто вирішували текстологічні проблеми у різних типах видань без необхідної наукової підготовки та без узгоджених і послідовно дотримуваних критеріїв. У декількох статтях, зокрема «Літературний доробок — наукова й видавнича проблема» («Литературното наследство — научен и издателски проблем») і «Про академічні видання болгарських класиків» («За академичните издания на българските класици»), П. Динеков наполягає на підвищенні культури болгарського книговидавання, на послідовнішій диференціації різних типів видань, призначених для масового болгарського читача та для наукових досліджень, на необхідності збагачення видавничої практики жанрами, які б давали можливість для таких поглиблених текстових досліджень, як публікація архівів і листів, літературних анкет, літописів, словників, мемуарів тощо.

Ще одним аспектом у з'ясуванні проблеми культурного середовища або «оточення», на переконання П. Динекова, завжди було питання про його супутників, які «кружляють» навколо центральних фігур літературного процесу і, не будучи його рушіями, усе ж таки істотно його доповнюють. Цій проблемі вчений присвятив низку досліджень, зокрема «Між фольклором і літературою» («Между фольклора и литература»), в якому чи не вперше в болгарській науці привернув увагу до так званої популярної літератури або народних книг. Це явище, що існує на стику фольклору і літератури, є надзвичайно цікавим із погляду соціології. На переконання вченого, воно дає можливість аналізувати смаки читацької публіки, окреслювати соціальні функції цієї літератури у зв'язку з рухом різних пластів культури в суспільстві, а відтак — говорити про рецепцію книги й розбудовувати нову науку — соціологію читача.

На нашу думку, не втратили актуальності й дослідження П. Динєкова про перекладну літературу в Болгарії. Зацікавлення книгою-перекладом не згасало протягом усього науково-творчого життя дослідника. Ще наприкінці 30-х рр. ХХ ст. він звернув увагу на взаємозв'язок між перекладною та оригінальною літературою як про мірило рівня культури народу. До цієї проблеми П. Динєков неодноразово повертався у публікаціях, щоб виокремити нові сторони цього взаємозв'язку на різних історичних етапах культурного розвитку Болгарії. У працях «Переклади в історії болгарської літератури у час Відродження» («Преводите в историята на българската литература през Възраждането») та «Переклади в розвитку давніх слов'янських літератур» («Преводите в развитието на старите славянски литератури») вчений дослідив перекладну книгу з історичного і структурного погляду та зацентрував на її ролі у національній літературі, вказав на її виняткове значення у прилученні до світових культурних цінностей та формуванні естетичних смаків читацької публіки, відзначив її помітний вплив на розвиток національної літературної мови, жанрової системи й поезики культури.

Дослідження книги в Болгарії П. Динєков пов'язував із специфікою її бібліографування. В багатьох публікаціях він підкреслював значення бібліографії як основи літературної та культурної історії, як головної опори та важливого джерела відомостей і фактів. Така позиція вченого була співзвучною з його ідеєю літературного «оточення». П. Динєков неодноразово виокремлював блискучі наукові результати таких учених, як Б. Пенев, Б. Ст. Ангелов, К. Куєв, Хр. Кодов, Ст. Кожухаров, Кл. Іванова, що спромоглися поєднати палеографську й текстологічну роботу з бібліографічною евристикою.

В усіх напрацюваннях П. Динєкова, пов'язаних із книгою, вражає його дослідницький підхід. Учений вивчав літературні явища як в їхньому безпосередньому прояві, так і з дистанції, що давала можливість виокремити головні штрихи культурного процесу, а відтак — з легкістю переходити від аналізу до синтезу.

Коли йдеться про ставлення академіка П. Динєкова до книги, не можна обмежитися лише ідеями вченого. Книга для нього була чимось більшим, ніж об'єкт дослідження. Вона була частиною

його особистості, атмосфери, яку він ніс і яка присутня в його посланні про книгу, залишеному болгарській культурі. Варто хоча б раз відвідати його дім, щоб переконатися в цьому.

Перше враження кожного відвідувача про квартиру родини Динекових у Софії (вул. Любена Каравелова, 11) було таким, ніби потрапляєш у царство книг. Книги з особистої бібліотеки П. Динекова [2] давно переповнили величезні засклені шафи й «виборювали» кожний дюйм вільної площі в холі, «окупували» камін, який давно служив прикрасою, і «владарювали» на сте-лажах у великій кімнаті. Найновіші видання були зібрані на ма-ленькому столику в холі, улюбленому робочому місці П. Дине-кова. Його книги й часописи були новими голосами в науці, літературі, голосами з цілого світу.

Маршрут щоденних прогулянок П. Динекова пролягав через усі найбільші книгарні Софії. Вчений постійно отримував книги від письменників, дослідників, від численних учнів, привозив їх із закордонних відряджень. Він радо позичав і дарував книги.

В особистій бібліотеці П. Динекова, яку після смерті вченого його сестра подарувала Народній бібліотеці у м. Пловдив, на-самперед вражає не кількість книг, а їхня якість. На відміну від громадських бібліотечних фондів, це бібліотека з, так би мо-вити, «живими книгами». Кожна книга неодмінно відображає коло зацікавлень та естетичних уподобань власника. У бібліо-теці П. Динекова є також справжні бібліофільські раритети, до прикладу, паризьке видання «Пана Тадеуша» А. Міцкевича — маленький том у темній палітурці, куплений у букіністів біля Сени. Є багато книг із автографами. Так, відома болгарська поетеса Блага Димитрова подарувала П. Динекову збірки, в яких на ар-кушах, надрукованих на машинці, додала вірші, які редактори відхилили через ідеологічні міркування. Своїм друзям-літераторам і собі поетеса бажала, щоб книга була такою, якою вимагав задум, — без примусових «ампутацій» і вилучення цілих творів.

У бібліотеці П. Динекова є й цілком унікальні примірники. Так, у величезній підшивці його газет міститься нікому невідомий ча-сопис «Литературен подем», незазначений у жодному з найпро-фесійніше укладених покажчиків серії «Болгарські періодичні ви-дання. 1844–1944» («Български периодичен печат. 1844–1944»).

Можна було б продовжувати ділитися враженнями від приватної бібліотеки П. Динекова, але, на наше переконання, важливішим буде відзначити, що саме тепер, коли маємо повний опис цієї унікальної книгозбірні, можемо по-справжньому її оцінити, а головне — увиразнити портрет академіка П. Динекова-читача, книголюба і книгознавця.

Важливо підкреслити, що ставлення П. Динекова до книги не можна пояснити лише професійними потребами літературного історика. Воно «виростало» з багатьох іпостасей П. Динекова в болгарському культурному житті — дослідника, культуролога, педагога, що формував покоління філологів, безпосереднього учасника літературного життя, редактора, рецензента, особистого приятеля численних болгарських та іноземних письменників і науковців. Ставлення П. Динекова до книги завжди підкреслювало його активну життєву позицію, яка робила його, без перебільшення, центром літературної та літературознавчої комунікації протягом усіх шістдесяти років його наукового життя. Невипадково заголовком до одного зі своїх інтерв'ю 1983 р. П. Динеков обрав такі слова: «Шукайте книги, бо в них є життя вічне». Їх і вважаймо його своєрідним напутнім словом усім теперішнім і майбутнім поколінням книголюбів та книгознавців.

Насамкінець додамо, що на початку 80-х рр. ХХ ст. академік П. Динеков відвідав Львів, де спілкувався з місцевими науковцями і студентами-болгаристами Львівського національного університету імені Івана Франка, серед яких тоді була одна з авторок цих рядків — Н. Григораш. Т. Янакієва слухала лекції П. Динекова у Софійському університеті, була членом його наукового гуртка й писала дипломну роботу під його керівництвом. Згодом саме вона уклала найповнішу біобібліографію свого вчителя [3].

1. Янакієва Т. Академик Петър Динеков и книгата / Т. Янакієва // Българска книга. — 1992. — Бр. 112. — С. 5863.
2. Янакієва Т. Книги с дарствени надписи в личната библиотека на академик Петър Динеков / Т. Янакієва, Р. Колева // В памет на Петър Динеков. Традиция. Приемственост. Новаторство. — София : Академично изд-во «Проф. Марин Дринов», 2001. — С. 44-48.
3. Янакієва Т. Петър Динеков : биобиблиография / Татьяна Янакієва. — София, 1982. — 290 с.